

АПОСТОЛ ПРАВДИ І СВОБОДИ – ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814–1861 рр.)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31). Задорожний В. Апостол правди і свободи – Тарас Шевченко (1814–1861); 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 20; мова – українська.

Анотація. Інформаційно-реферативна студія присвячена 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. Стаття побудована на дослідженнях відомих українських шевченкознавців та спадщині Великого Кобзаря. Пізнання постаті Геніального поета, його багатогранної творчої спадщини, його місця в українській і світовій культурі – це процес постійний і завжди потрібний. Саме такими лейтмотивами пройнятий основний зміст цієї статті. І нині, у надто непростий час випробувань всієї нації, пророче звучать шевченківські слова: «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає. З вами правда, з вами слава, і воля святая».

Ключові слова: Шевченко, поет, поезія, творчість, Україна, нація, література, культура, спадщина, історія.

І день іде, і ніч іде,
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки? [17, с. 352].

Світове українство (і не тільки) цього року відзначає 200-річчя від дня народження Т. Шевченка – Апостола Правди і Свободи, Геніального поета, Пророка, Борця за соціальне і національне звільнення українського народу, творця української національної ідеї та віри у майбутнє України. Пізнання постаті Кобзаря, його життєвого шляху, багатогранної творчої спадщини, його місця в українській і світовій культурі – це процес постійний і завжди потрібний. Своєю творчою постаттю Шевченко глибоко поєднав національне і загальнолюдське, «став велетом у царстві людської культури, підніс на світовий рівень українську літературу» [15, с.137].

Нині Т. Г. Шевченко являє собою символ омріяної поколіннями незалежної України. Але останнім часом з'явилися лицеміри-бузинщики, циніки-вурдалаки, які з яничарською зворотністю силкуються дискредитувати Генія, його спадщину. Зараз в Україні не менш, ніж в часи царські та «советські» повзе злісна і брутална українофобія певних ідеологічних рівнів. З цього приводу відомий вчений і публіцист Тарас Салига відзначав у піку «бузинівщині»: «Саме тепер, коли запускаємо усі державні механізми для самостійного ходу, фобія «воцарилась у собі» і як за найлукавіших, найлотіших часів безкарно чинить проти цього ганебні бешкети. Вона розуміє, що Шевченко та Франко – це той підмурівок духовності, на якому стоїть наймогутніша будівля. Шевченко – речник справедливості, він Прометей, він Світло, Віра, він Пророк. Франко – Дух, Наука, Думка, Воля... А разом – це Відродження, відновлення, воскресіння українськості, братолюбне «возвеличення» нас

сущих, поклон минулому і грядущому...» [11, с. 37]. Розвиваючи наведену сентенцію, принагідно варто додати крилатий вислів Дмитра Павличка, що «Шевченко народив, а Франко виховав українську націю» [10, с. 6].

Новітні українознавчі студії стверджують, що українське національно-культурне Відродження припадає на кінець XVIII–XIX століття, із трьохетапним поділом [5, с. 30-31]. На другому етапі цього відродження національна ідея знайшла своє остаточне оформлення у творчості Т. Шевченка – романтика й реаліста, що стало джерелом духу і слова українського народу, утвердження його самобутності. На середину XIX ст. постає Шевченка як історичного і політичного діяча виїшла на авангардні позиції розуміння українства як такого. Своєю самопожертвою, всеохоплюючою любов'ю до України Т. Шевченко зумів залучити до процесу національного відродження усі скарби народного руху, всю героїку української історії. Духовна сила цього процесу скондована саме у його харизматичній творчості. Поезія для Т. Шевченка стала формою національного служіння, історичним покликанням, вогнистим Словом народної правди і народної волі до боротьби за Свободу. Поява «Кобзаря» (1840) засвідчила воскресіння нації у романтично-трагічний період української національної історії. З цього приводу авторитетний дослідник творчої спадщини Т. Шевченка академік М. І. Дубина пієтично стверджує: «Нація відчула, що у неї є духовна сила, з якою можна і варто йти в майбутнє» [2, с. 8]. А на думку Великого Каменяра, вічного революціонера, Титана Науки і праці І. Я. Франка, Шевченківський «Кобзар» поклав початок новому етапу українського письменства. «Ся маленька книжечка, – писав

І. Франко, – відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла, мов джерело чистої холодної води, зясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову» [15, с. 137-276]. Йому судилося стати одним із найбільших поетів світу, винятковою постаттю у світовій літературі. На думку більшості вчених-українознавців Т. Шевченко був і залишається «еталоном політичної чистоти всепланетарного масштабу» [8, с. 14].

Т. Шевченко був безкомпромісним у своїх поглядах на історію і культуру українського народу. У художній формі він створив цілісну філософію буття і духу свого народу. Животворним джерелом Шевченківського полум'яного слова була велика любов до України, її поневоленого народу.

Уся творчість Т. Шевченка, його діяння, пройняті ідеологією національно-визвольної боротьби українського народу і виражають національно-захисний та жертвний характер. Головними опорами творчості Т. Шевченка виступають три символи: «Слава» (національні традиції), «Слово» (національна культура) і «Правда» (загальнолюдська мета – ідеал, вимоги) [12, с. 264].

Досліджуючи творчий доробок поета, його сучасник, знаний Пантелеймон Куліш, першим у публіцистиці назвав Т. Шевченка генієм [13, с. 514]. П. Куліш, відзначаючи світове значення Шевченка, називав його ім'я поруч із Шекспіром, Шиллером, Міцкевичем, Пушкіним, Гоголем. Світова велич Т. Шевченка визначається його місцем у європейському і світовому літературному процесі, внеском у загальнолюдську скарбницю культури. Твори Т. Шевченка перекладені на багато мов світу – англійську, болгарську, німецьку, польську, російську, сербську, словацьку, французьку, хорватську, чеську та ін. О. Мороз стверджує, що Шевченків «Заповіт» було перекладено 150 мовами світу [9, с. 25]. Ще прижиттєво поет здобув визнання у прогресивній інтелігенції Росії. Його творчість високо оцінили М. Огарьов, М. Чернишевський, М. Добролюбов, М. Некрасов. Визнання Т. Шевченка за великого поета означало, що російські демократи тим самим визнали право української нації на окрему мову і літературу. М. Чернишевський наголошував: «Имея тепер такого поэта, как Шевченко, малорусская (українська – В. З.) литература также не нуждается ни в чей благосклонности» [8, с. 14]. М. Чернишевський вважав Шевченка непохитним авторитетом, довів його світове значення, а М. Добролюбов у рецензії на «Кобзар» назвав Т. Шевченка першим справжнім народним поетом [14, с. 455]. М. Огарьов у передмові до «Русской потаенной литературы XIX столетия» написав: «Украина проснулась в Шевченке... Шевченко, народный поэт, в Малороссии с восторгом принят...» [9, с. 24]. Під впливом творчості Т. Шевченка розвивалася літературна

діяльність цілої плеяди відомих українських поетів і прозаїків другої половини XIX – початку XX ст., до них належали поети А. Глібов, А. Свидницький, С. Руданський, П. Чубинський, Леся Українка та інші. Демократичну прозу представляли Іван Нечуй-Левицький, Марко Вовчок, Панас Мирний, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Іван Франко. Їх твори залишили глибокий слід у розвитку суспільно-національних процесів тих і подальших часів.

Із 40-х років XIX ст. ім'я Тараса Шевченка уже стає відомим поза межами Російської імперії, передусім в Австрійській монархії, до складу якої входила Галичина, Буковина і Закарпаття. Про творчість поета, його участь у Кирило-Мефодіївському братстві, арешт членів товариства галицький читач був скупо інформований через польську («*Rozmaitości*», «*Gazeta Lwowska*») та українську («*Зоря Галицька*») пресу, що тоді виходила у Львові. На Закарпаття (Угорська Русь – В. З.) перші екземпляри творів Шевченка потрапляють за сприяння Михайла Драгоманова у 70-х роках XIX ст. [3, с.370, 7, с. 352-353]. Згодом, у 20-30-х роках XX століття твори Кобзаря широким потоком попливли і потрапляли у численні просвітянські бібліотеки та бібліотечки русинів-українців краю. На творах пророка виховалось ціле покоління української інтелігенції, майбутніх творців Карпатської України кінця 30-х років XX століття.

За часів радянських творчість Т. Шевченка визнавалась передовою й революційно-демократичною. Але, разом з тим, у творах поета часто робилися ідеологічні купюрні підправки та штампи. Побутувала думка про «доступність» Шевченка, «простоту» його форм. Однак розкодувати таємниці його слова, глибину філософічності та інтелектуальності доведеться усім прийдешнім поколінням. Апостол правди і свободи звертався до минулого, сучасного й майбутнього, до земляків «мертвих, і живих, і ненароджених в Україні і не в Україні», дав синтез усіх трьох форм буття рідного народу, заглянув у найпотаємніші онтологічні глибини життя нації [4, с. 23-29].

Нинішнє покоління українців усіх частин України – Сходу і Заходу, Півдня і Півночі, насамперед його провідники, повинні пам'ятати перестороги духовних Пророків, в особі Тараса Шевченка – Апостола Правди і Свободи, Івана Франка – Титана Науки і Праці. Їх творіння є надсвітовою духовною вартістю, і перш за все – для української нації. Занадто дорогою ціною даються нам уроки рідної історії. Зрадництво, відступництво, фарисейська покірність, лакейське догоджання сильнішому, тим, хто при владі, тобто «можновладцям» – ці принизливі риси меншовартості українця (чи раніше русина – В. З.) терзали душу Шевченка і Франка. Трагедія України й українців у розумінні обох мислителів полягала у продажності національної еліти,

у відсутності в неї державного мислення, у здобуванні примарної слави служінням інтересам чужих правителів. Звідси і спадкоємність холуйства перед чужою владою, сумнівна васальна слава раба. З глибоким сарказмом та іронією Т. Шевченко таврує таких «землячків» у поемі «І мертвим, і живим, і ненародженим земляком моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» [17, с. 163-166].

Поет виступає за правдиве, не надумане трактування національної історії, проти ідеалізації минулого. Тим самим він зумів залучити всю героїку української історії до процесу національного відродження. Його історичні твори пронизані ідеєю національно-визвольної боротьби, державної незалежності, заклику до рішучих дій проти насильства. У творах на історичну тематику (поєми, драми, вірші, живописні картини) Т. Шевченко повідав про буття народу, славу гетьманського правління, минулу козацьку вольницю, оспівував народних месників, їх боротьбу проти кріпацтва, національного гніту, показував етнічну і культурну самобутність українського народу, його невід'ємне право на вільний, суверенний державний розвиток.

Поет критично стверджує, що елітарна козацько-старшинська верхівка, яка вершила в минулому долю українського народу, насправді своєю поведінкою не гідна поваги, не може бути взірцем для наслідування, героїзму і звитяги, самовідданості національній справі:

Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття – ваші пани,
Ясновельможні гетьмани [18, с. 165].

Ще у 40-х роках XIX ст. Т. Шевченко писав не тільки про своїх сучасників лжепатріотів-лібералів, лицемірних демагогів, які з чужих країв привозили лише «великих слов велику силу та й більш нічого», ніби передбачав і майбутніх прислужників...

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають [19, с. 166].

Література

1. Дзюба Іван. Шевченкофобія в сучасній Україні. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 58.
2. Дубина М.І. Світова велич Т. Шевченка // Науково-інформаційний вісник вищої світи України. № 3 травень-червень. – К., 2013. – С. 8
3. Жегуц Іван. Книжка і преса – їхні шляхи у Закарпаття протягом століть// Культура українських Карпат: традиції і сучасність. – Ужгород : МПП «Гражда», 1994. – С. 370.
4. Задорожний Володимир. Тарас Шевченко. Україна його часів та наше сьогодні // Dezvelirea lui Taras Sevcenko la Satu Mare. Відкриття погруддя Тараса Шевченка в Satu Mare. – Satu Mare, 2009, – С. 23-29.
5. Історія української культури. У 5-ти томах, 7-ми книгах. – К. : Наукова думка, 2001. Том 1. – С. 30-31.
6. Кобзар Тараса Шевченка. – Женева : Печатня «Громада», 1878. – С. 78 (репринтне відтворення на українській та англійських мовах). – Київ, 1991.
7. Нариси історії Закарпаття. У трьох томах. Том 1. – Ужгород, 1993. – С. 352-353.

Шевченкове слово поверталось і повертається в душі українства як у радісні часи, так і в дні тривоги, загроз і лихоліть, і навіть сьогодні, щоб «збудить хиренну волю», приспаний національний дух, вселити у свідомість народу віру в кращу будучність, підняти його як національний чин, запалити вогонь творення теперішньої і майбутньої національної долі:

Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає.
З вами правда, з вами слава,
і воля святая! [6, с. 78].

Наприкінці наведемо особливо доречну нині, глибоко правдиву сентенцію з афористичного ареалу Митрополита Іларіона (Івана Огієнка – В. З.), що «Тарас Шевченко перестав бути поетом однієї доби – він наш повсякчасний проповідник» [4, с. 28]. Сьогодні, мабуть, як ніколи, Шевченківським духом варто скріплювати національну міць народу. Академік Іван Дзюба в інавгураційній лекції, прочитаній у Львівському університеті ім. Івана Франка 15 вересня 2006 року, під назвою «Шевченкофобія в сучасній Україні» з приводу присудження йому почесного доктора сказав: «... дбаймо про цивілізовані форми вшанування національного генія. Не підмінюймо політичною тріскотнею посутні визначення його місця в нашій і світовій літературі. Поглиблюймо адекватне досягнення його творчості, шукаймо способів донести універсальність його ідей та образів до найширшої мистецької громади» [1, с. 58].

Сучасні вчені-шевченкознавці стверджують, що творчість Т. Шевченка далеко переросла межі літератури й культури. Творчість його належить до вічно живих явищ. Кожна епоха висловлює про них свою думку, залишаючи для наступної епохи сказати про них щось нове, і жодна з них не висловить усього остаточно. Закінчимо уславлення Апостола Правди і Свободи Т. Шевченка виразом І. Франка: «він був сином мужика – і став володарем у царстві духу. Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури» [16, с. 7].

8. Науково-інформаційний вісник АНВО України. № 3. – К., 2013. – С.14.
9. Мороз Олександр. Гімн боротьби за волю і братерство // Науково-інформаційний вісник АНВО України. № 4. – К., 2013. – С. 25.
10. Павличко Дмитро. Світоч братства і свободи // Над глибинами. – К., 198 . – С. 6.
11. Салига Тарас. Розкуймося, братаймося. – Ужгород : Видавництво «Гражда», 2009. – С. 37.
12. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. М. М. Заковича. – К. : Знання, 2000. – С. 514.
13. Сенчишин Мирослав. Тисяча років української культури. – К., 1993. – С. 264.
14. Українська та зарубіжна культура: навчальний посібник / За ред. М. М. Заковича. Третє видання. – К. : Знання, 2002. – С. 455.
15. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року// Зібрання творів І. Франка у 50-ти томах. – К. : Наукова думка, 1984. – Т. 41. – С. 137, 276.
16. Франко І. Твори у 20-ти томах. – К.: 1955. – Т.17. – С. 7.
17. Шевченко Тарас. Кобзар. – К. : Державне видавництво художньої літератури Української РСР, 1964. – С. 352.
18. Шевченко Тарас. Кобзар. – К. : Державне видавництво художньої літератури Української РСР, 1964. – С. 163-166.
19. Шевченко Тарас. Кобзар. – К. : Державне видавництво художньої літератури Української РСР, 1964. – С. 165.
20. Шевченко Тарас. Кобзар. – К. : Державне видавництво художньої літератури Української РСР, 1964. – С. 166.

Владимир Задорожный

АПОСТОЛ ПРАВДЫ И СВОБОДЫ – ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814–1861)

Аннотация. Информационно-реферативная студия посвящена 200-летию со дня рождения Т. Г. Шевченко. Статья построена на исследованиях известных шевченковедов и наследии Великого Кобзаря. Познание личности Гениального поэта, его многогранного творческого наследия, его места в украинской и мировой культуре – это процесс постоянный и всегда необходимый. Именно такими лейтмотивами пронизано основное содержание данной статьи. И сегодня, в слишком непростое время испытаний для нашей нации, пророчески звучат слова Шевченко: «Боритесь – и победите! Вам Бог помогает. С вами правда, с вами слава и воля святая».

Ключевые слова: Шевченко, поэт, поэзия, творчество, Украина, нация, литература, культура, наследие, история.

Vladimir Zadorozhny

APOSTLE OF TRUST AND FREEDOM – T. SHEVCHENKO (1814–1861)

Summary. The informative synopsis study is dedicated to the 200th anniversary of T. Shevchenko's birthday. The article is based on the researches of well-known T. Shevchenko's poetry experts and the Great Kobzar's heritage itself. Cognition of the poet genius, his many-sided creative heritage, his place in Ukrainian and world culture is permanent and necessary. Such leitmotifs run through the main context of the article in question. Today, when our nation is put on serious trial T. Shevchenko's words are the words of a prophet, "Fight and you'll win! God help you. Truth, glory and freedom are with you".

Key words: Shevchenko, poet, poetry, art, Ukraine, nation, literature, culture, heritage, history.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2014 р.

Задорожный Владимир Евгенович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України ДВНЗ «Ужгородський національний університет».